

OD PREDPISANE DO PRIPOROČENE INDIVIDUALIZACIJE NA POKLICNIH ŠOLAH

Individualizacija pedagoškega procesa ni nekaj novega. Po Strmčniku (2001) gre za didaktično načelo, ki od šole in učiteljev predvideva, da odkrivajo, spoštujejo in razvijajo razlike med učenci in dijaki. Poučevanje, kjer se upošteva individualizacija, mora tako biti čim bolj prilagojeno posameznikovim posebnostim, vendar v naravno heterogenih oddelkih. To je mogoče s pomočjo prilagajanja učnih ciljev in vsebin, oblik učenja in metod, pa tudi z dodatno učno pomočjo. Individualizacija je povezana s težnjo, da čim več mladih pripeljemo do čim višje stopnje izobrazbe po različnih izobraževalnih poteh. Kaj to pomeni za poklicno in strokovno izobraževanje? Populacija, vključena vanj, je namreč vse bolj heterogena. V poklicne šole se vpisujejo otroci z različnim socialno ekonomskim statusom, kulturnim poreklom, sposobnostmi idr. Pedagoški teoretiki in praktiki iščemo odgovore na vprašanje, kako cilje kurikula oblikovati tako, da jih bo doseglo čim več otrok in mladostnikov. To vprašanje vodi k uporabi različnih individualiziranih pedagoških pristopov k poučevanju širše populacije otrok in ne le otrok s posebnimi potrebami, za katere je individualiziran program (IP) predviden že z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (Ur. L. RS, št. 54/2000). V nadaljevanju prispevka se bomo ukvarjali predvsem z vprašanjem, katere predpisane oz. priporočene individualizirane pedagoške pristope poznamo v poklicnem in strokovnem izobraževanju ter v kolikšnem deležu so prisotni.

Individualizacija v poklicnem in strokovnem izobraževanju je v zadnjih letih povezana s spremembami glede na to, do kakšne mere naj bo predpisana ali pa le priporočena. V okviru prenove srednjega strokovnega in poklicnega šolstva je bil leta 2005 sprejet Pravilnik o ocenjevanju znanja v novih programih srednjega poklicnega izobraževanja (Ur. l. RS, št. 103/2005). Ena izmed novosti, ki jo je ta pravilnik prinesel, je bil člen, v katerem je bilo določeno, da se za dijaka, ki ne dosega minimalnega standarda znanja, pripravi individualizirani načrt izobraževanja. Pripravi ga učitelj oz. tim učiteljev na podlagi analize dijakovega uspeha, pri pripravi pa sodeluje dijak, lahko pa tudi starši, šolska svetovalna služba ali drugi strokovni sodelavci šole. Leta 2007 se je individualizirani načrt izobraževanja s sprejetjem novega Pravilnika o ocenjevanju znanja v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju (Ur. l. RS, št. 78/2007) preimenoval v osebni izobraževalni načrt (v nadaljevanju OIN). Spremenilo pa se ni le poimenovanje, ampak tudi sama opredelitev načrta. Še vedno naj bi se sicer pripravljalo za dijaka, ki ni dosegel minimalnega standarda znanja, čemur pa je bilo še dodano, da se OIN pripravi tudi v primeru, ko dijak ni izpolnil vseh obveznosti po izobraževalnem programu v šoli, pri delodajalcu oz. z individualnim delom. Obsegal naj bi pogoje, načine, oblike, obseg in roke izpolnitve neizpolnjenih obveznosti, pripravil pa naj bi ga učitelj oz. učitelji, pri katerih je dijak imel ugotovitev, da ne dosega minimalnega standarda znanja. V zadnjem Pravilniku o ocenjevanju znanja v srednjih šolah (Ur. l. RS, št. 60/2010) pa OIN več ni formalno opredeljen, kar sledi usmeritvam, da se pripravlja glede na avtonomno presojo posamezne šole⁴³.

Podoben trend je zaslediti pri mapi učnih dosežkov (v nadaljevanju MUD), še enem uveljavljenem pripomočku za individualizacijo učnega procesa pri nas, le da vodenje le-te

⁴² Katja Jeznik, Center RS za poklicno izobraževanje

⁴³ Kako je bil Osebni izobraževalni načrt sprejet s strani praktikov, lahko zainteresirani preberejo v Poročilu o spremljanju individualnega – osebnega izobraževalnega načrta (2010), najnovejši projekti pa so predstavljeni v publikaciji Osebni izobraževalni načrt (2010).

nikoli ni bilo opredeljeno kot obveza, ampak priporočilo, le da ga enkrat najdemo v Pravilniku o ocenjevanju znanja (2007), drugič pa spet ne (2010).

Formalno ostaja opredeljena le pedagoška pogodba (v nadaljevanju PP) (Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah Ur. l. RS, št. 43/2007). Gre za dokument, s katerim se dijaku – v primeru dolgotrajne bolezni, poškodb, športnih in kulturnih dejavnosti, prihoda iz tuje države in v drugih utemeljenih primerih – prilagodijo pravice in dolžnosti, če bi s tem prispevali k njegovemu boljšemu uspehu.

Na Centru RS za poklicno izobraževanje smo ob koncu šolskega leta 2009/10 zbirali statistične podatke o tem, v kolikšnem obsegu na šolah za dijake pripravljajo osebni izobraževalni načrt, mapo učnih dosežkov in pedagoške pogodbe. Pripravili smo zbirnik podatkov o različnih pripomočkih za individualizacijo pedagoškega procesa glede na letnik in program, ki so ga dijaki v tistem šolskem letu obiskovali. Zbirnik smo poslali na srednje poklicne in strokovne šole po elektronski pošti (na 116 naslovov). Izpolnjene zbirnike nam je vrnila skoraj polovica (49,1 %) šol (57 zbirnikov). Pomembnejše ugotovitve, ki izhajajo iz pregleda statistike, so sledeče:

- Na šolah najpogosteje uporabljajo MUD. V šolskem letu 2009/10 jo je uporabljala slaba polovica dijakov (46 %), na petini šol (21, 1 %) pa so jo uporabljali vsi dijaki. Po podatkih sodeč, jo ima tri četrtine dijakov 1. letnikov, nekaj več kot polovica dijakov 2. letnikov, slabi dve petini dijakov 5. letnikov, dobra petina dijakov 3. letnikov in slaba petina dijakov 4. letnikov.
- OIN je bil v povprečju pripravljen za petino dijakov. Izstopajo tri šole, kjer so osebni izobraževalni načrt pripravili za skoraj dve tretjini vseh vpisanih dijakov.
- Pedagoško pogodbo so v povprečju pripravili za 3, 6 % dijakov. Izstopa ena šola, na kateri je ta odstotek bistveno višji. Pedagoško pogodbo so pripravili kar za petino (22, 4 %) dijakov.
- Med drugimi oblikami individualizacije pedagoškega procesa so anketirani pod »Drugo« najpogosteje navedli pripravo individualiziranih programov za dijake s posebnimi potrebami. Posamično pa lahko sledimo še naslednjim odgovorom: popoldnevi za nadarjene, dopolnilne ure za učno manj uspešne dijake, dodatne individualne ure za dijake športnike, e-izobraževanje za dijake, ki so bili odsotni zaradi daljše bolezni in predvsem zaradi športnih priprav na različna tekmovanja, preusmeritve in diferencialni izpiti ipd.

Šol sicer nismo neposredno spraševali, kako je z uporabo MUD, OIN in PP glede na to, ali je njihova priprava obvezna ali le priporočena, prav tako po prvem zbiranju podatkov nimamo podatkov o razlikah med posameznimi leti. Na vse to lahko sklepamo le posredno. Iz zbranih podatkov o uporabi MUD lahko na primer razberemo, da odstotek dijakov, ki imajo mapo učnih dosežkov, po letnikih pada. To lahko pripišemo temu, da je MUD kot formalno opredeljen individualiziran načrt izobraževanja vstopil v veljavo leta 2007 s sprejetjem Pravilnika o ocenjevanju znanja v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju (Ur. l. RS, št. 78/2007). Sklepamo lahko, da so na šolah spodbujali uporabo MUD predvsem za tiste dijake, ki so šele vstopali v srednjo šolo, se pravi za tiste v prvih in drugih letnikih.

Podatki o OIN odpirajo vprašanje pretirane birokratizacije znotraj šolskega prostora. Ugotovili smo na primer, da so na treh šolah OIN pripravili skoraj za dve tretjini vpisanih dijakov. Če so se pri tem držali navodil iz Pravilnika o ocenjevanju znanja v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju (Ur. l. RS, št. 78/2007), si upravičeno zastavimo vprašanje, čigav dokument je OIN in čemu služi. Verjetno si težko predstavljamo, da bi na šoli za dve tretjini dijakov pripravili kakovostne OIN, v pripravo katerih bi bili aktivno vključeni tako učitelji kot dijaki. Predvidevamo lahko, da je šlo pri taki masovni pripravi OIN predvsem za opredeljevanje časovnih rokov, do kdaj bodo določene obveznosti opravljene, in

ne za celostno analizo vzrokov dijakove neuspešnosti. Podobne ugotovitve razberemo tudi iz podatkov, pridobljenih v Poročilu o spremljanju individualnega – osebnega izobraževalnega načrta (2010, str. 73).

In kaj s podatkom, da ima na neki šoli pedagoško pogodbo skoraj četrtina dijakov? Kot je vidno iz zgornje opredelitve, je pedagoška pogodba sicer pripomoček, s katerim lahko posamezniku prilagodimo način doseganja izobraževalnih ciljev, vendar na podlagi natančno opredeljenih razlogov. K. Ermenc (2007) tako na primer že nekaj let nazaj na primeru ene od šol zapiše, da je treba, kadar imamo pred sabo dijake, ki imajo težave na učnem področju in v socialnem okolju (tudi nasilje v družini), pretehtati najprej naslednji dve možnosti: ali je morda smiselno, da za dijaka z učnimi težavami sprožimo postopek usmerjanja, ki je predviden za dijake s posebnimi potrebami, in ali je smiselno, da se, kadar gre za dijake, soočene s težkimi socialnimi stiskami, povežemo tudi z zunanji institucijami (npr. Center za socialno delo, Center za svetovanje otrokom, mladim in staršem ipd.). Pedagoška pogodba naj torej ostane rezervirana za primere dijakov, ki jim je tudi namenjena.

Pridobljeni podatki nedvomno potrjujejo povečano potrebo po individualizaciji pedagoškega procesa ne glede na to, ali je ta zgolj priporočena ali predpisana. Različni načini individualizacije pedagoškega procesa naj bi bili v pomoč tako dijakom kot učiteljem. Slednji se tako lahko bolj ukvarjajo z vprašanjem, kdo so dijaki, ki jih poučujejo, in ne le z vprašanjem, kaj vse jih morajo naučiti. Šele zavedanje učiteljev o tem, katere dijake imajo pred sabo, bo tisto, ki jim bo pomagalo pokazati, katere strategije učenja so za njihove dijake najbolj ustrezne.

Literatura

- Ermenc S. K., Klarič, T., Grašič, S., Mažgon, J. (2007). *Delni rezultati evalvacije pedagoško-didaktičnih ravni v programu Trgovec in nekaj sugestij za dvig kakovosti*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje. Interno gradivo.
- Jeznik, K., Stolnik, K., Trampuš, J. (2010). *Individualizacija pedagoškega dela*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje. Interno gradivo.
- Slivar, B., Štirn Janota, P., Vončina, V., Klarič, T., Žagar, T. (2010). *Poročilo o spremljanju individualnega – osebnega izobraževalnega načrta*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Pravilnik o ocenjevanju znanja v novih programih srednjega poklicnega izobraževanja*. (2005). Ur. l. RS, št. 103/2005 z dne 18. 11. 2005.
- Pravilnik o ocenjevanju znanja v poklicnem in srednjem strokovnem izobraževanju*. (2007). Ur. l. RS, št. 78/2007 z dne 28. 08. 2007.
- Pravilnik o ocenjevanju znanja v srednjih šolah*. (2010). Ur. l. RS, št. 60/2010 z dne 23. 07. 2010
- Pravilnik o šolskem redu v srednjih šolah*. (2007). Ur. l. RS, št. 43/2007 z dne 18. 05. 2007.
- Justinek, A., Kokalj, B., Levec, A., Lukan, D., Markovič, S., Pal P., Praznik, I. (2010). *Osebni izobraževalni načrt*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
- Strmčnik, F. (2001). *Didaktika: osrednje teoretične teme*. Ljubljana: Znanstveni inštitut.